

ტარიელ ფუტკარაძე

1790 წლის "ივერიელთა ერთობის ტრაქტატის"

ტიქსტის სემანტიკური ანალიზი

(ყოველნი ივერიელნი; ზემო და ქვემო ივერიის
ქვეყანანი; ერთისა ენისა მქონებელნი; მავასხებლობითი/
მავასხელობითი სიყვარული)

თანამედროვე საერთაშორისო სამეცნიერო და საინფორმაციო სივრცეში, არაიშვიათად, არასწორადაა წარმოდგენილი საქართველოს ენობრივ-ენიკური ისტორია. ბოლო პერიოდში კი განსაკუთრებით გაზვირდა **ქართველთა ერთი ნაწილის** (მეგრელების, ლაზების, სვანების, მესხების...) **არაქართველბად გამოცხადება**. სამწუხაროდ, ქართველთა ენობრივ-ენიკურ ისტორიას არასწორად წარმოადგენს ზოგი ქართველი მეცნიერი¹.

შემთხვევითი არც ის უნდა იყოს, რომ XX საუკუნის 90-იანი წლებიდან დაიწყო ცნობილი ქართველი ისტორიული მოღვაწეების სამეცნიერო პოზიციების გაყალბებაც; მაგ., 1997 წელს გამოქვეყნდა **პეტრე ჭარაიას** მიერ 1910 წელს შექმნილი **მეგრული სალექსიკონო მასალა**; ქართველმა რედაქტორმა და გამომცემელმა დიდი შრომა გასწიეს, მაგრამ, რატომღაც, არ გაითვალისწინეს გარდაცვლილი ავტორის პრინციპები და დიდი მოღვაწის ნაშრომს დაარქვეს **მეგრულ-ქართული ლექსიკონი**; **არადა**, პ. ჭარაია თვლიდა, რომ მეგრული ქართულის დიალექტია.

ანალოგიური "შეცდომა" იქნა დაშვებული 2007 წელს გამოცემულ **ბესარიონ ნიჟარაძის** ლექსიკონშიც: ბესარიონ ნიჟარაძემ 1888 წელს შექმნა ორენოვანი ქართულ-რუსული ლექსიკონი, სადაც ქართულ ფორმებს მიწერილი აქვს ბალსზემოური კილოს სალექსიკონო მასალაც. ბ. ნიჟარაძე სამართლიანად თვლიდა, რომ **სვანების დედაენა ქართულია**, მაგრამ გამომცემლებმა ეს არ გაითვალისწინეს და ლექსიკონს უწოდეს: **სამენოვანი ქართულ-სვანურ-რუსული ლექსიკონი...**

ამ ფონზე არსებითი მნიშვნელობა აქვს ჩვენი ისტორიული მემკვიდრეობის ობიექტურად წარმოჩენას და ქართველთა აკადემიური ენობრივ-ენიკური ისტორიის გავრცელებას საზღვარგარეთაც.

ქართველთა ენობრივ-ენიკური სიტუაციის ისტორიული დინამიკის წარმოსაჩენად სტატიაში გაანალიზებულია 1790 წელს შექმნილი ივერიელთა ერთობის ტრაქტატის "ტიქსტის რამდენიმე მონაკვეთის ანალიზი.

ტრაქტატის სრული დასახელება ასეთია:

"ტრახტატი, ივერიელთა მეფეთა და მთავართაგან დამტკიცებულთ, საზოგადოასათვის შეერთებისა ქართლისა, კახეთისა, იმერთა, ოდიშისა და გურიისა, აღწერილი სამეუფოსა ქალაქსა ტფილისს 1790 წელსა".

¹ მაგ., ნოდარ ლადარიას მიერ გამოქვეყნებულ სახელმძღვანელოში: "სოციოლინგვისტიკა" (თბ., 2002 წ.) ვკითხულობთ (გვ. 22-23): მეგრულმა კითხვარის გრაფაში - "დედაენა" უნდა ჩაწეროს მეგრული ენა და არა - ქართული ენა.

ტრაქტატი მოიცავს შესავალ ზოგად ნაწილსა და ოთხი ქართული სამეფო-სამთავროს პირველი პირების მიერ შექმნილ 4 დოკუმენტს; კერძოდ, შესავალ ნაწილში ვკითხულობთ:

“ვინაიდან (ვინათგან) ყოველთავე ივერიელთა, მსახლობელთა სამეფოსა შინა ქართლისა, კახეთისა, იმერთა, ოდიშისა და გურიისათა აქვსთ ერთმორწმუნება (ერთმორწმუნეობა), არიან ძენი ერთისა კათოლიკე ეკლესიისაგან შობილნი და ერთისა ენისა მქონებელნი, აქვსთ მავასხებლობითიცა (მავასხელობითიცა) სიყვარული, ვითარცა სისხლით ნათესავთა და მოყვარობით შეკრულთა ურთიერთთა შორის, ამისთვის ჩვენ, ზემოხსენებულთა (ზემოხსენებულად) ქვეყანათა ივერიისათა (ივერიისა) მეფენი და მთავარნი, დამამტკიცებელნი საუკუნოსა ამის პირობისა, სახელითა ყოვლად ძლიერისა ღმრთისათა, აღუესთქვამთ (აღესთქვამთ) მტკიცესა ამას ერთობასა, რომელიცა თითოეულად შემდგომთა ჰაზრთა ცხად იქმნების“ (ქართული სამართლის ძეგლები, II, თბ., 1965, გვ. 501-507).

ამ შესავალ ნაწილს მოჰყვება “ტრაქტატი პირველი“, რომელსაც ხელს აწერს **ერეკლე** - მეფე ქართლისა, კახეთისა და სხვათა, ასევე: დედოფალი ქართლისა, კახეთისა და სხვათა **დარეჯანი**, საქართველოს **კათოლიკოსი ანტონი** და ვიცე-კანცლერი **სოლომონ ლიონიძე**.

მოვიყვანთ ერთ ამონარიდს ერეკლე მეორის ტექსტიდანაც:

“აღთქმათა ამათ შინა ჩემთა ქრისტიანებრითა შევიკვრი თანამდებობითა (თანავალდებულებით - ტ.ფ.) თვით ძეთა ჩემთა, თავადთა **საქართველოსათა**, კეთილშობილთა და საზოგადოთა ერთა, სჯულუღმბ საუკუნოდ **ერთგვამად შეერთებასა** ამას **ქვემოისა ივერიისა თანა** და ვამცნებ ყოველთავე, ვითარცა სჯულთა ზედა ეკლესიურთა. იყავნ ესრეთ!“

ერეკლე მეორის ტრაქტატის მონაცვლე დანარჩენი სამი “ტრაქტატი“ ეკუთვნის იმერეთის მეფე სოლომონს, ოდიშისა და სხვა სამთავროთა **მთავარს გრიგოლ დადიანს** და გურიის **მთავარს სიმეონს**. თავის მხრივ, ისინიც აცხადებენ, რომ **ერთ სხეულად ერთიანდებიან ზემო ივერიის ქართველებთან**.

წარმოდგენილ ციტირებებში ჩვენ ყურადღებას გავამახვილებთ რამდენიმე ცნებაზე:

- ყოველნი ივერიელნი;
- ზემო და ქვემო ივერიის ქვეყანანი;
- ერთისა ენისა მქონებელნი;
- მავასხებლობითი/მავასხელობითი სიყვარული;
- ერთგვამად შეერთება.

ყოველნი ივერიელნი.

“ქართლის ცხოვრების“ ტექსტიდან კარგად ჩანს, რომ ოდითგანვე ტერმინი **“ქართველი“** აღნიშნავდა როგორც აღმოსავლეთ საქართველოს (ქართლ-კახეთი, თუ შ-მშავ-ხევსურეთი, ხევი, ჰერეთი), ასევე, დასავლეთ საქართველოს (აფხაზეთი, ოდიში ანუ სამეგრელო, იმერეთი, გურია) და სამხრეთ საქართველოს - ლაზეთისა და ისტორიული მესხეთის (საბერძნ/ისპირი, აჭარა, ლაზეთი, ლივანა, შავშეთი, ტაია, ერუშეთი, სამცხე, ჭავჭავთი) ისტორიულ, ავტოქაონ მოსახლეობას.

1555 წელს ამასიის ზავით ოსმალეთისა და ირანის მიერ საქართველოს გაყოფის შემდეგ ვიდრე 1790 წლამდე, ტერმინი „საქართველო“ დაკნინდა ოდენ აღმოსავლეთ საქართველოს, ზოგჯერ კი საკუთრივ ქართლის პროვინციის აღსანიშნავად. სამაგალითოდ მოვიყვანთ ერთ ფრაგმენტს თავად ერეკლე მეორის „განწესებიდან“:

„განწესებანი საქართველოს მეფის ირაკლისნი ძეთა თვისდამი სამეფოისათვის საქართველოსა“: *“ის განწესებები, რომელნიც კვეით დაიწერება ჩემის სახელისა და საქართველოს დიდთა და მკირეთათვისა, ისინი სრულებით უნდა მიიღოთ და ჩემმა შვილებმაც და შვილიშვილებმაც და საქართველობა და კახეთისა ერთა...”* (ქართული სამართლის ძეგლები, 1965, გვ. 509).

პარალელურად, ერეკლეს დროს „ქართველი“ დამცრობილი იყო მხოლოდ ქართლელის აღმნიშვნელად. სწორედ ამით უნდა აიხსნას ის, რომ ერეკლე მეორის ტექსტებში გამოყენებული სიტყვა „საქართველო“ ხან ქართლის სამეფოს, ხან კი ერეკლეს სამფლობელოს - ქართლ-კახეთს აღნიშნავს.

სოლომონ ლიონიძის ინიციატივით შექმნილი ტრაქტატის ხელმოწერებმა კარგად იცოდნენ, რომ ერთი ისტორიის, ერთი ენისა და ერთი სისხლის მქონენი იყვნენ. ამიტომ ბუნდოვნებისგან თავის დასაღწევად გაააქტიურეს უცხოურ წყაროებში საქართველოსა და ქართველთა აღმნიშვნელი ტერმინები: **ივერია** და **ივერიელი**.

ქართველები თითქმის მსგავს სიტუაციაში ვართ დღესაც, ვინაიდან საერთაშორისო ველშიც და ქართულ სამეცნიერო თუ საინფორმაციო წრეებში ერთმანეთისგან იმიჯნება „ლაზი“ და „ქართველი“.

დანამდვილებით შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ტერმინების: „ივერიელი“ და „ივერია“ გააქტიურებამ მომდევნო საუკუნეში თავისი ისტორიული მნიშვნელობა და არსი დაუბრუნა ტერმინებსაც: **“საქართველო”** და **“ქართველი”**.

ზემო და ქვემო ივერიის ქვეყანანი.

1790 წლის ტრაქტატის ტექსტიდან ნათლად ჩანს, რომ ივერია (=საქართველო) იყოფა ორ ნაწილად: ზემო ივერია და ქვემო ივერია. **ზემო ივერია** აღმოსავლეთ საქართველო - ქართლ-კახეთი და ერეკლეს სხვა სამფლობელოები. **ქვემო ივერია** არის იმერეთის სამეფო, ოდიში (დღევანდელი სამეგრელო) და დადიანის მმართველობას დაქვემდებარებული სხვა სამთავროები (იგულისხმება აფხაზეთის ნაწილი, სვანეთი, ლეჩხუმი) და გურია.

ცალკე მსჯელობის საგანია ტერმინი „ქვეყანა“. მსგავს კონტექსტში „ქვეყანა“ გვახსოვს ცნობილი ფორმულიდან: „ქართლად ფრიადი ქვეყანაი აღირაცხების...“. გამოთქმა „ფრიადი ქვეყანა“ აქ ნიშნავს მრავალ ქვეყანას, მრავალ მხარეს, მრავალ სამეფო-სამთავროს, რომელსაც აერთიანებს ერთი ენა, ერთი საერთო წარსული და ერთი სახელმწიფოებრივი ისტორია. ასეა ტრაქტატის შემთხვევაშიც ფრაზაში: „ჩვენ, ზემოხსენებულთა ქვეყანათა ივერიისა მეფენი და მთავარი“ **ქვეყანანი ივერიისა** ნიშნავს ერთი სახელმწიფოს - ივერიის - შემადგენელ ნაწილებს, ივერიის მხარეებს; კერძოდ: ქართლს, კახეთსა და ერეკლეს სხვა სამფლობელოებს; ასევე, იმერეთის სამეფოს, ოდიშს და დადიანს დაქვემდებარებულ სხვა მხარეებს (იგულისხმება აფხაზეთის ნაწილი, სვანეთის ნაწილი, ლეჩხუმი) და გურიას.

აქვე აღვნიშნავ, რომ ტერმინი "ივერია", აკადემიკოს სიმონ ჯანაშიას სარწმუნო მტკიცებით, წარმოიშვა ერთი ქართული პროვინციის სახელისგან - "სპერისგან". 1790 წლის ტრაქტატზე ხელმოწერის დროს ეს ქართული პროვინცია უკვე ოსმალეთის მფლობელობაშია საქართველოს ისტორიულ ნაწილებთან - ლაზეთსა და ისტორიულ მესხეთთან (სამცხე-ჯავახეთსა და ტაო-კლარჯეთთან) ერთად. ამჟამად საქართველოს დაბრუნებული აქვს ისტორიული მესხეთისა და ლაზეთის მხოლოდ მცირე ნაწილი, ხოლო მაჭაბლის ნაწილი, ლივანა, შავშეთ-კლარჯეთი, ამიერ და იმიერ ტაო, ერუშეთი, სპერი და ლაზეთის დიდი ნაწილი ამჟამინდელი თურქეთის შემადგენლობაშია.

ერთისა ენისა მქონებელნი.

მე-18 საუკუნის დასასრულის ქართველ ხელისუფალთა ტექსტებში ჩვენთვის მთავარი ფრაზაა: **"ერთისა ენისა მქონებელნი"**. გასაკვირია: ის მკვლევარნი თუ დაინტერესებულნი პირნი, ვინც დღეს ქართველთა რამდენიმე ენას ასახელებენ და მეგრულ-სვანთა დედაენად ქართულს არ თვლიან, რატომ უწყვეტ იგნორირებას ამ დოკუმენტში დაფიქსირებულ საყოველთაო პოზიციას? არ მგონია, რომელიმე თანამედროვე პირმა თუ მკვლევარმა უფრო კომპეტენტურად განუსაზღვროს დედაენის სტატუსი 220 წლის წინ ტრაქტატის ხელმომწერი გრიგოლ დადიანსა თუ მეფე სოლომონს.

მავასხებლობითი/მავასხელობითი სიყვარული.

220 წლის წინანდელი ტრაქტატის ხელმომწერი **"ერთისა ენისა მქონებელნი"** ზემო და ქვემო ივერიის მეფენი და მთავარნი აღბათ მაშინდელი თუ გვიანდელი "სეპტიკოსებისთვისაც" საუბრობენ ივერიელთა ერთიანობის სხვა არსებით საფუძველზეც; კეძოდ, ისინი წერენ: **გვაქვს "მავასხებლობითიცა (მავასხელობითიცა) სიყვარული, ვითარცა ხისხლით ნათესავთა და მოყვარობით შეკრულთა ურთიერთთა შორის"**.

აქ საკვანძო სიტყვაა: **მავასხებლობითი**, რომელსაც ხელნაწერებში უდასტურდება მეორე ვარიანტიც: **მავასხელობითი**.

ამოსავალი ფუძეა **"ვასხება"**, რომელიც ძველ ქართულში **"სესხებას"** ნიშნავს; საეკლესიო მწერლობიდან დავიმოწმებ ორ წინადადებას:

"ავასხებდე შენ ნათესავთა მრავალთა, ხოლო შენ არ ივასხებდე";

"ივასხის ცოდვილმან და არა მიაგის"...

სიტყვები: მიმღობები: **მა-ვასხ-ელ-ობ-ით-ი** და **მა-ვასხებ-ლ-ობ-ით-ი** ეყრდნობა **ვასხ-** ზმნური ფუძის თემისნიშნის და უთემისნოშნო ვარიანტებს და არსებითად ერთი და იმავე შინაარსისანი არიან. **"ტრაქტატის"** მოცემულ კონტექსტში ორივე ფორმა ღრმაშინაარსიანი მეტაფორაა და სიტყვასიტყვით ნიშნავს "სისხლისმიერი ნათესაობის" გამო სამუდამო "სესხით" ანუ სამუდამო ვალდებულებით **ერთმანეთთან მარადიულად დაკავშირებულ საზოგადოებას - ერთგვამად, ანუ ერთ სხეულად შეკრულ საზოგადოებას**; მაშასადამე, მავასხელობითი სიყვარული - ურთიერთვალდებულებითი სიყვარული.

აქვე შევიხეიბი **ჯვამ-** სიტყვის ისტორიასაც:

არქაულ ქართულში “გვამი” ნიშნავდა ქარქაშს, სხეულს, ორგანიზმს. XVII- XVIII საუკუნეებში “გვამს” ორგვარი სემანტიკის მქონედ წარმოადგენს სულხან-საბა ორბელიანი:

გვამი - ბირი, ხატი;

გვამი - “სულისგან შეზავებული ხორცი” ანუ ადამიანი.

თავად ერეკლე მეორე იყენებს ტერმინს: **სამგვამოვანი ღმერთი: კერძოდ, 1791 წელს ერეკლეს მეორის მიერ განახლებულ და ხელმოწერილ დოკუმენტში: “განწესებანი საქართველოს მეფის ირაკლისნი ძეთა თვისთადმი სამეფოისათვის საქართველოსა” ვკითხულობთ: “სახელითა ერთ-არსისა და სამგვამოვანისა ღმერთისა მამისა და ძისა და სულისა წმიდისათა ესწერ მე, მეორე ირაკლი ბაგრატიონი...” (ქართული სამართლის ძეგლები, II, თბ., 1965, გვ. 507).**

ამრიგად, 220 წლის წინანდელ დოკუმენტში ქართველი მეფე-მთავრები აცხადებენ, რომ ისინი, ენით, სისხლით, ისტორიით ერთნი და ერთი ეკლესიის შვილები, ისევე ერთიანდებიან ერთი სულის მქონე ერთ სხეულად. ვფიქრობ, საინტერესოა პარალელის გავლება, ერთი მხრივ, ქართველთა ერთიანობის ისტორიულ ძეგლში - 1790 წლის ტრაქტატში - წარმოდგენილ ივერიელთა ერთობის განმსაზღვრელ კრიტერიუმებსა და, მეორე მხრივ, ერის ტრადიციულ და ეთნოსის თანამედროვე დეფინიციებს შორის.

1991 წელს საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადების შემდეგ, გარეშე ძალები ისევე გააქტიურდნენ საქართველოს დასანაწევრებლად და ქართველი ერის დასაშლელად. სწორედ ამიტომ, საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქმა უწმინდესმა და უნეტარესმა ინება, შექმნილიყო ივერიელთა ერთობის ახალი ტრაქტატი, რომელის სათაურიც ასე უდერს: **“ღვთისმშობლის წილხვედრი სრულიად საქართველოს და ყოველთა ივერიელთა ერთობის ახალი ტრაქტატი (2009-2010 წწ.)**.

სასიხარულოა, რომ მას ყველა ქართველი და საქართველოს მოქალაქე დღემდე აწერს ხელს და ასე ადასტურებს თავის ერთგულებას ქვეყნისა და ერისადმი...

TARIEL PUTKARADZE

SEMANTIC ANALYSES OF THE TEXT "THE UNITY OF THE PEOPLE OF IVERIA" 1970

(All the people of Iveria; the countries of highland and lowland of Iveria; the owners of the same language; affection of mutual duties)

In the modern international scientific and informational space, language-ethnic history of Georgia is incorrectly represented and it happens quite often. In the last period the claim as if one part of Georgians (megrrels, lazi, svani and meskhi people) doesn't have Georgian origin became quite casual. Unfortunately the language-ethnic history of Georgians are wrongly represented by some Georgian scientist as well.

It's not accidental that from the 90s of XX century falsification of the scientific positions of historical public men was begun. For example: in 1997 megrels' dictionary materials created in 1910 by Petre Tcharaia was published; Georgian editor and publisher did a lot of work but, didn't take into consideration the principles of died author and the work of the great researcher was given the name –Megrrels-Georgian dictionary, meanwhile Tcharaia, P believed Megrelian as a dialect of Georgian language.

The same kind of "mistake" was made in a dictionary published by Besarion Nijaradze in 2007: Besarion Nijaradze formed bilingual Georgian-Russian dictionary, where the Georgian forms are accompanied by the dictionary materials of svanetian accent. B. Nijaradze considered that the native language of Svani people is Georgian, but publishers didn't take it into consideration and the dictionary was called trilingual Georgian-svani-Russian dictionary...

In this situation giving the objective description of our historical inheritance and spreading Georgians' language-ethnic existence abroad has great importance.

For representing the historical dynamic of Georgians' language-ethnic situation, the report shows the analyses of several parts from "Treaty of unifying the people of Iveria"

The full name of the charter is as followed:

"Trwaty, confirmed by the nobles and the kings of Iveria, on the issue of uniting Kartli, Kakheti, Imereti, Odishi and Guria with Tbilisi, the capital city in 1790".

The charter consists of general part at the beginning, and four documents, made by the officials of four Georgian Kigdom, at the beginning we read:

"As all the people from Iveria who live in the kingdom of Kartli, Kakheti, Imereti, Odishi and Guria have the same religion, are the sons of one church, and the owners of the same language, they have affection of mutual duties as blood relatives, that's why the kings and nobles of the both countries of Iveria, promise the strong unity, on behalf of God, and it will be shown in each opinions expressed in the future. (Records of Georgian Justice II, tb., 1965, pg 501-507).

The beginning part is followed by “treaty one”, which is signed by Erekle – king of Kartli, Kakheti, etc, also the Queen of Kartli, Kakheti, etc – Darejan, the Catholicos Anton and vice-chancellor Soloman Lionidze.

The replaced three charters of Erekle II belong to king of Imereti – Solomon, the governor of Odishi and other territories Grigol Dadiani, and the governor of Guria-Svimeon. They state about their unification with the people of highland Iveria.

The report analyses:

All the people of Iveria

The countries of highland and lowland

The owners of one and the same language

The affection of mutual duties

Unification